

Petar Ranković*

Institut za evropske studije, Beograd

Petar Milutinović**

Institut za evropske studije, Beograd

Doprinosi i dometi regionalnih ekonomskih inicijativa u unapređenju političkih odnosa između država Zapadnog Balkana

Apstrakt

Ograničen napredak država Zapadnog Balkana u procesu evropskih integracija i nezadovoljstvo sporim procesom unutrašnjih reformi otvorili su prostor za nove inicijative i podstakli nove oblike regionalne ekonomske saradnje poput formiranja Zajedničkog regionalnog tržišta (u okviru Berlinskog procesa) i inicijative „Otvorenog Balkana”. Glavno istraživačko pitanje jeste u kojoj meri su ove regionalne ekonomske inicijative kreirale novonastale okolnosti pod kojim veća ekonomska međuzavisnost i povećana spoljnotrgovinska intraregionalna razmena dovode do čvršće političke saradnje i unapređenja političkih odnosa između država učesnica ovih inicijativa na Zapadnom Balkanu. Koristeći metode strukturne analize, analize sadržaja dokumenata, analize diskursa, kao i metod studije slučaja, autori zaključuju da inicijativa „Otvoreni Balkan” ima veći potencijal da doprinese dubljoj ekonomskoj integraciji i višem stepenu političkih bilateralnih i multilateralnih

* petar.rankovic.ue@gmail.com

** petar.milutinovic@ies.rs

odnosa između Republike Srbije, Republike Albanije i Republike Severne Makedonije usled regionalnog vlasništva nad ovom inicijativom i bržeg ispunjavanja preuzetih obaveza u odnosu na Berlinski proces.

Ključne reči:

novi regionalizam, regionalne ekonomske inicijative, Otvoreni Balkan, Zajedničko regionalno tržište, Berlinski proces, Zapadni Balkan, Evropska unija

UVOD

Region Zapadnog Balkana karakterišu njegova unutrašnja politička, ekonomska, kulturna i bezbednosna međupovezanost. Ipak, region karakteriše i postkonfliktna dinamika odnosa među državama koja je prerasla iz konfliktne formacije u bezbednosni režim. Iako i dalje postoji potencijal za izbijanje međunacionalnih sukoba, najpre na Kosovu i Metohiji i Bosni i Hercegovini, on je ipak ograničen određenim pravilima i očekivanjima od spoljašnjih aktera da će se ona poštovati, uz motivaciju da se ona zaista i poštuju.¹¹ Postkonfliktna transformacija Zapadnog Balkana u cilju pristupanja država regiona Evropskoj uniji neizbežno je morala da otpočne regionalnim integracionim procesima koji su, pored uspostavljanja trajnog mira i stabilnosti, težili i produbljivanju ekonomske saradnje. Evropska unija i države regiona Zapadnog Balkana imaju zajednički strateški cilj unapređivanja trgovinskih i privrednih odnosa sa ciljem dubljeg međusobnog integrisanja u jedinstveno evropsko tržište, kao i u sveukupni politički, ekonomski i pravni okvir Evropske unije. Međutim, pokazalo se da među državama koje imaju zvaničan status kandidata za članstvo u Evropskoj uniji, kao i onima koji tek čekaju na taj status, postoje određene razlike po pitanju spremnosti za formalno članstvo. U toku postupka pristupanja zapadnobalkanskih država Evropskoj uniji pojavilo se i pitanje njihove međusobne regionalne saradnje kao uslova za to pristupanje. Od *Pakta stabilnosti za Jugoistočnu Evropu*, iz 1999. godine, do strategije Evropske komisije o *Verodostojnoj perspektivi proširenja i pojačanom angažovanju EU na Zapadnom Balkanu*, iz 2018, i relevantnih izveštaja Evropske komisije o napretku država kandidata u evropskim integracijama, pitanje regionalnih integracija i dobrosusedske saradnje usko je povezano sa procesom pristupanja Evropskoj uniji.

Imajući to u vidu, glavno istraživačko pitanje ovog rada jeste u kojoj meri su regionalne ekonomske inicijative, poput formiranja Zajedničkog regional-

¹¹ Nevena Šekarić, „Zapadni Balkan: između konflikta i stabilnosti”, u: Nevena Šekarić i Vladimir Trapara (urs.), *Regionalna bezbednost: pristupi, elementi, dinamika*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2021, str. 136–137.

nog tržišta, u okviru inicijative *Berlinskog procesa*, i poput *Otvorenog Balkana*, doprinele unapređenju političkih odnosa na Zapadnom Balkanu i koji su njihovi dometi. Autori tvrde da je potpisivanjem *CEFTA* sporazuma formirana zona slobodne trgovine koja je svim stranama donela konkretne ekonomske benefite, ali naglašavaju da zbog odsustva dublje ekonomske integracije ka formiranju jedinstvenog regionalnog tržišta ne postoji ekonomski impuls stabilnijim političkim odnosima. Nadalje, *Berlinski proces* prepoznao je značaj formiranja jedinstvenog regionalnog tržišta, ali nije dao suštinske rezultate u ekonomskoj integraciji regiona. Ipak, inicijativa *Otvoreni Balkan*, iako u njoj ne učestvuju sve države sa Zapadnog Balkana, kreirale su novi momentum u kome postoji spremnost za veću ekonomsku međuzavisnost Republike Srbije, Republike Albanije i Republike Severne Makedonije, koja posledično može da unapredi političke bilateralne odnose između ovih država i da doprinese izgradnji većeg međusobnog političkog poverenja i većeg stepena međusobne socio-ekonomske kohezije.

Rad se sastoji iz četiri dela. U prvom delu, autori razmatraju teorijske osnove regionalnih ekonomskih integracija i njihovu ulogu u unapređivanju političke saradnje. U drugom delu rada pažnja je posvećena analizi doprinosa *CEFTA* sporazuma u harmonizaciji ekonomskih tokova na Zapadnom Balkanu. U trećem i četvrtom delu rada predmet istraživanja jesu doprinosi i dometi inicijativa *Berlinskog procesa* i *Otvorenog Balkana*. Na kraju, autori razmatraju strukturne probleme u primeni pomenutih dveju inicijativa na Zapadnom Balkanu.

REGIONALNE EKONOMSKE INTEGRACIJE KAO SREDSTVO UNAPREĐENJA POLITIČKIH ODNOSA IZMEĐU DRŽAVA

Regionalne ekonomske integracije predstavljaju fenomen koji je dobio na značaju nakon završetka Drugog svetskog rata usled velikog uticaja međunarodnih političkih faktora na obnovu i ujedinjenje/podelu posleratne Evrope, proces dekolonizacije tokom šezdesetih i rast broja država u svetu i nastojanje nerazvijenih i zemalja u razvoju da kroz neki od oblika regionalne integracije ubrzaju ekonomski razvoj i spor proces multilateralne liberalizacije međunarodne trgovine.² *Stari regionalizam* kao teorija svoje korene ima u negativnom iskustvu međuratnog nacionalsocijalizma koji je doveo do Drugog svetskog rata i usko je povezan sa raspravom o „regionalnoj integraciji” posleratne Evrope, pomirenju vekovnih neprijatelja Nemačke i Francuske, što je rezultiralo stvaranju Evropske zajednice za uglj i čelik, Evropske ekonomske

² Miroslav Antevski, „Efekti regionalne ekonomske integracije u Evropi tipa sever-sever i sever-jug”, *Ekonomski anali*, Vol. 52, br. 174, 2007, str. 169.

zajednice i Evropske unije.³ *Novi regionalizam* pratio je ekspanziju regionalnih inicijativa širom sveta u poslednjoj deceniji 20. veka, koje su jačale ekonomske veze i unapređivale različite aspekte saradnje od političkih do bezbednosnih. Sa izvesnim zakašnjenjem novi regionalizam obuhvatio je i postjugoslovensko i šire područje Jugoistočne Evrope, a usled ovdašnjih konflikata, koji su vođeni krajem 20. veka, i veoma kasnih vidova ekonomske i društvene tranzicije u poređenju sa Srednjom Evropom.⁴ Primeri regionalnih integracionih procesa država koje su geografski bliske, npr. države Beneluksa⁵, nordijske države⁶, baltičke države⁷, države Višegradske grupe⁸, koje su u skladu sa evropskim vrednostima i praksama, kao i Šengenski sporazum⁹, mogli bi predstavljati praktičan vodič za uspešnu regionalnu saradnju na Zapadnom Balkanu. Naime, zajednička karakteristika svih pomenutih regionalnih inicijativa jeste da postepeno doprinose socio-ekonomskom razvoju regiona, jer imaju za cilj jačanje političke i ekonomske saradnje između država. Za razliku od prethodnih regionalnih inicijativa na Zapadnom Balkanu, koje su bile usmerene na obezbeđivanje mira i jačanje bezbednosti i stabilnosti (npr. Proces saradnje u jugoistočnoj Evropi započet 1996, kao i Pakt stabilnosti za jugoistočnu Evropu pokrenut 1999. godine), relevantne multilateralne regionalne inicijative (poput *Berlinskog procesa* i *Otvorenog Balkana*) usmerene su

³ Fredrik Söderbaum, "Early, Old, New and Comparative Regionalism: The Scholarly Development of the Field", *KFG Working Paper*, Series No. 64, 2015, pp. 10–13.

⁴ Dragan Đukanović i Marko Dašić, „Modelovanje regionalne saradnje na Balkanu nakon 1999. godine: evropska iskustva i njihova primena”, *Međunarodni problemi*, Vol. 73, br. 4, 2021, str. 618.

⁵ Antonín Korauš, Michal Mazák and Ján Dobrovič, "Quantitative analysis of the competitiveness of Benelux countries", *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, Vol. 5, No. 4, 2018, pp. 1069–1083.

⁶ Anne Elizabeth Stie and Jarle Trondal, "Introducing the study of Nordic cooperation", *Politics and Governance*, Vol. 8, No. 4, 2020, pp. 332–341.

⁷ Kazimierz Musiał and Zane Šime, "How to build the legitimacy of regional integration on rational foundations: a case of epistemic communities in the Baltic Sea area", *Journal of Baltic Studies*, Vol. 52, No. 4, 2021, pp. 483–501.

⁸ Tomáš Kajánek, "The power of small EU member states after Brexit: how powerful is the Visegrad Group?", *Journal of Liberty and International Affairs*, Vol. 8, No. 1, 2022, pp. 170–191.

⁹ Gabriel Felbermayr, Jasmin Gröschl and Thomas, Steinwachs, "The trade effects of border controls: Evidence from the European Schengen Agreement", *JCMS: Journal of Common Market Studies*, Vol. 56, No. 2, 2018, pp. 335–351.

na produblјivanje ekonomskih odnosa na Zapadnom Balkanu.¹⁰ Dodatno, pomenute inicijative imaju za cilj da obezbede bržu primenu pravila i procedura Evropske unije i postepenu integraciju Zapadnog Balkana u evropsko jedinstveno tržište. Načelno, možemo reći da cilj ovih inicijativa jeste da se Zapadni Balkan učini privlačnijim za investicije i trgovinu i da se ubrza njegova integracija u Evropsku uniju. Naime, fokus je stavljen na intraregionalnu saradnju u domenu trgovine, investicija, veština, mobilnosti i digitalne integracije, sa ciljem da se omogući nesmetan protok roba, usluga, kapitala i visokokvalifikovane radne snage unutar regiona Zapadnog Balkana.

Za razliku od drugih kontinenata, regionalne integracije na evropskom tlu su predominantno privrednog karaktera. Nove regionalne tendencije su kroz tzv. novi regionalizam na Zapadni Balkan stigle sa zakašnjenjem u odnosu na druge evropske regione.¹¹ Ovo je bilo potpuno u skladu sa konceptom novog regionalizma kao integracije u više dimenzija nasuprot tradicionalnom regionalizmu koji je bio zasnovan gotovo isključivo na trgovinskoj saradnji. Većina novih regionalnih inicijativa je imala ograničene efekte na proces regionalne saradnje prevashodno zbog političke nestabilnosti, nespremnosti vladajućih elita na nepopularne odluke vezane za saradnju sa bivšim suparnicima, ali i osetljivosti regionalnih aktera na unutrašnje i spoljne šokove.

Uspostavljanje funkcionalne tržišne ekonomije kao stabilnog okvira u kome bi mogla da posluju preduzeća koja su relativno ravnopravni takmaci svojim pandanima iz Evropske unije postaje centralni ekonomski cilj regionalnih aktera. U tom smislu, stvaranje regionalne ekonomske integracije predstavlja pokušaj doprinosa ekonomija Zapadnog Balkana izgradnji sopstvene tržišne ekonomije kroz stvaranje širih, regionalnih tržišta, kao neke vrste pretpristupnog zagrevanja za članstvo u Evropskoj uniji. Iz tih razloga je ispravan stav da su donosioci političkih odluka prihvatili regionalnu integraciju imajući na umu evropsku integraciju.¹²

¹⁰ Christina Griessler, "The Berlin Process. Bringing the Western Balkan Region Closer to the European Union", *Südosteuropa*, Vol. 68, No. 1, 2020, pp. 1–24.

¹¹ Aleksandar Milošević, „Nedovršena tranzicija na periferiji Evrope: regionalne ekonomske integracije na Zapadnom Balkanu”, u B. Vranić, N. Anđelković (ur.), *Društvena pravda u postkomunističkim društvima*, Udruženje za političke nauke Srbije i Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka, Beograd, 2022, str. 175–176.

¹² Milica Delevic, "Regional cooperation in the Western Balkans", *Chaillot paper No. 104*, Institute for Security Studies, July 2007.

Motivi za stupanje u regionalne ekonomske integracije mogu biti različiti.¹³ Na primer, Brada i Mendez¹⁴ ključnim ekonomskim razlozima smatraju moguće koristi od integracije do kojih se dolazi kroz klasičnu cost-benefit analizu, ali navode i nesumnjiv uticaj i postojanje kolektivnih ciljeva zemalja koje se integrišu, kakav je, na primer, industrijalizacija. Politički razlozi za ekonomsku integraciju, po ovim autorima, morali bi biti uzeti u obzir pri istraživanju konkretnih sporazuma o regionalnoj saradnji ili integraciji, kroz analizu političkih koristi i troškova. Rejvenhil¹⁵ analizira motive vlada za zaključivanje regionalnih ekonomskih sporazuma, deleći ih na političke i ekonomske. Politički motivi, po njemu, mogu biti izgradnja poverenja među potpisnicima regionalnog ekonomskog sporazuma, veza regionalne ekonomske saradnje i „nove bezbednosne agende”, regionalizam kao nagrada za bezbednosne partnere, regionalizam shvaćen kao „sredstvo za pregovaranje” ili kao „mehanizam za 'zaključavanje' reformi”, ali i jednostavnije pregovaranje i primena sporazuma. Regionalizam shvaćen kao sredstvo za pregovaranje podrazumeva uspostavljanje regionalnih integracija s ciljem ojačavanja pregovaračkih pozicija tokom pregovora sa drugim značajnim akterima u globalnom sistemu, dok je mehanizam za zaključavanje reformi shvaćen kao povećanje kredibilitnosti domaćih ekonomskih reformi kroz zaključivanje regionalnog ekonomskog sporazuma jer mogući investitori regionalne inicijative smatraju atraktivnijim i bezbednijim za ulaganje.

Ekonomski motivi za zaključivanje regionalnih sporazuma, naspram multilateralnom angažovanju ili unilateralnom delovanju, mogu biti: zaštita sektora koji ne bi izdržali globalnu konkurenciju, stvaranje mogućnosti za dublju integraciju i kreiranje većih tržišta koja bi doprinela ostvarivanju ekonomije obima i povećanim stranim investicijama.¹⁶ Pored toga, u kontekstu Zapadnog Balkana je veoma važno navesti tezu po kojoj je članstvo u regionalnoj ekonomskoj integraciji korisno za manje razvijene ekonomije i njihova ograničena tržišta zbog povećanja konkurencije među zemljama sa sličnim nivoom razvoja, ostvarivanja ekonomije obima, povećanja privlačnosti za strane direktne investicije i rasta pregovaračke moći država učesnica regionalnih ekonomskih integracija.

¹³ Tanja Börzel et al., (eds.), *Roads to Regionalism: Genesis, Design, and Effects of Regional Organizations*, Routledge, 2016.

¹⁴ J. C. Brada, J. Mendez, “Political and Economic Factors in Regional Economic Integration”, *Kyklos*, Vol. 46, No. 2, 1993, pp. 183–201.

¹⁵ J. Ravenhill, “Regional Trade Agreements”, in: John Ravenhill (ed). *Global Political Economy*, Oxford University Press, Oxford, 2020.

¹⁶ Ibidem.

OSNOVA EKONOMSKE SARADNJE NA ZAPADNOM BALKANU – SPORAZUM O SLOBODNOJ TRGOVINI U CENTRALNOJ EVROPI (CEFTA)

Pored različitih regionalnih ekonomskih projekata u okviru Pakta stabilnosti u Jugoistočnoj Evropi (kasnije Regionalnog saveta za saradnju), s jedne strane, i procesa Stabilizacije i pridruživanja, s druge, ključni postojeći oblik intraregionalne ekonomske integracije na Zapadnom Balkanu je multilateralni Sporazum o slobodnoj trgovini u Centralnoj Evropi (u izmenjenoj verziji kao CEFTA 2006). Sporazum o slobodnoj trgovini u Centralnoj Evropi je zaključen 1992. godine. Države osnivači su bile Čehoslovačka, Mađarska i Poljska. Kasnije su se ovoj regionalnoj ekonomskoj integraciji priključile Bugarska, Hrvatska, Rumunija i Slovenija. Članstvo ovih država u CEFTA-i je prestalo kada su postajale članice Evropske unije. Izmenjeni sporazum o slobodnoj trgovini u Centralnoj Evropi počeo je da funkcioniše 2007. godine u formi multilateralnog sporazuma o stvaranju zone slobodne trgovine zemalja potpisnica (Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Moldavija, Severna Makedonija, Srbija i UNMIK u ime Kosova*), čime su prestali da važe prethodni bilateralni sporazumi između njih (ukupno 32).

Za razliku od prethodnih, bilateralnih, sporazuma koji nisu značajno unapredili trgovinske odnose među potpisnicima, CEFTA 2006 je proizveo značajne efekte na partnerske ekonomije. U tom smislu, postoje različiti nalazi o doprinosu ovog sporazuma regionalnoj trgovini i stranim direktnim investicijama. Tako, na primer, u svom radu iz 2015. Dragutinović-Mitrović i Bjelić¹⁷ navode da je izvoz među potpisnicima sporazuma porastao za 44%, dok Petreski¹⁸ ističe da je međusobna trgovina ekonomija regiona porasla za najmanje 74%. Vajs u svom istraživanju iz 2020. godine navodi podatak o rastu intraregionalne trgovine za 37,5%, pri čemu bi ova stopa iznosila i 70% ako u analizu ne bi bila uključena Srbija.¹⁹ U svakom slučaju, Sporazum o slobodnoj trgovini u Centralnoj Evropi je svakako doprineo produbljivanju ekonomske saradnje kroz jačanje konkurencije i izgradnju regionalnog tržišta, a

¹⁷ Radmila Dragutinović-Mitrović i Predrag Bjelić, "Trade regimes and bilateral trade in the EU enlargement process: Focus on the Western Balkans", *Acta Oeconomica*, Vol. 65, No. 2, 2015, pp. 249–270.

¹⁸ Marjan Petreski, "Has CEFTA Increased Members' Mutual Trade? Evidence with an Enlarged Set of Plausibly Exogenous Instruments", *Czech Journal of Economics and Finance*, Vol. 68, No. 3, 2018, pp. 293–316.

¹⁹ Stefani Weiss, *Pushing on a string? An evaluation of regional economic cooperation in the Western Balkans*, Bertelsmann Stiftung and The Vienna Institute for International Economic Studies, Brussels and Wien, 2020, p. 9.

samim tim i unapređenju uslova predviđenih tzv. ekonomskim kriterijumom iz Kopenhagena.

DOPRINOSI I DOMETI BERLINSKOG PROCESA

Iako je Zapadni Balkan, zahvaljujući Sporazumu o slobodnoj trgovini u Centralnoj Evropi, već postao zona slobodne trgovine, i dalje postoji značajan integracioni potencijal u regionu (kroz ukidanje necarinskih barijera i unapređenje načina odlučivanja, na primer). Ovaj integracioni prostor pokušavaju da ispune (podstaknu) nove inicijative kao što su Berlinski proces (i u okviru njega formiranje Zajedničkog regionalnog tržišta) i Otvoreni Balkan.²⁰ Potreba za zajedničkim odgovorima na strukturne nedostatke i brojne probleme (deindustrijalizacija, nizak nivo spoljne konkurentnosti, posledice pandemije), sa kojima se suočavaju sve zemlje Zapadnog Balkana, upućuje na nove forme regionalne ekonomske integracije kao pogodan format za ostvarivanje takvog cilja.

Unapređenje saradnje šest regionalnih aktera (Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Kosovo*, Severna Makedonija i Srbija) inicirano je kroz Berlinski proces, osnovan 2014. godine. Ova inicijativa je pokrenuta predlogom nemačke kancelarke Angele Merkel sa ciljem bližeg povezivanja regiona putem razvoja infrastrukture, koja bi dodatno omogućila popravljavanje njihovog ekonomskog položaja budući da bi se one razvojem infrastrukturnih mreža učinile privlačnijim za strana ulaganja.²¹ Berlinski proces nastao je sa ciljem da popuni prazninu nastalu „zamorom od proširenja” kako u EU tako i u regionu Zapadnog Balkana i specifičan fokus ove inicijative bio je najpre da ohrabri ovaj region podrškom u određenim sektorima kako bi se zaustavilo ili umanjilo ekonomsko zaostajanje u odnosu na EU; da se u određenim oblastima (transport, energetika, klimatske promene, digitalizacija) ostvari dublja integracija regiona sa EU; povezivanje sa EU u sektoru bezbednosti (borba protiv organizovanog kriminala i korupcije, kontrola granica); uspostavljanje mehanizama za brže rešavanje bilateralnih problema u regionu i veća posvećenost procesu pomirenja.²² Imajući u vidu prethodno delo-

²⁰ Aleksandar Milošević, *Nedovršena tranzicija na periferiji Evrope: regionalne ekonomske integracije na Zapadnom Balkanu*, nav. delo, str. 177–178.

²¹ Tanja Mišćević, „Savremeni odnosi Srbije i Evropske unije”, u: Jelica Minić (ur.), *Izazovi spoljne politike Srbije*, Fredrich Ebert Stiftung i Evropski pokret Srbija, Beograd, 2015, str. 20.

²² Jelica Minić „Regionalni mehanizmi u procesu proširenja EU na Zapadni Balkan”, u: Jelica Minić (ur.), *Spoljnopolitičke sveske*, Evropski pokret u Srbiji i Forum za međunarodne odnose, Beograd, 2019, str. 25.

vanje Evropske unije u regionu, koja je zagovaranjem regionalne saradnje promovisala tzv. strategiju dvostrukog koloseka (uz proces pregovora sa EU), Berlinski proces zaista predstavlja dodatni pokušaj EU da osnaži svoj uticaj u regionu kroz stvaranje nove multilateralne intraregionalne inicijative pod pokroviteljstvom Unije.²³

Najznačajniji rezultati ovog procesa jesu stvaranje Višegodišnjeg akcionog plana za regionalno ekonomsko područje i projekat uspostavljanja Zajedničkog regionalnog tržišta. Cilj ovih regionalnih inicijativa je oživljavanje agende proširenja EU putem suštinskog usklađivanja nacionalnih propisa sa pravnim tekovinama EU, izgradnje poverenja među lokalnim akterima i osposobljavanjem njihovih ekonomija za regionalnu konkurenciju. Osnova pomenutih projekata je primena četiri ekonomske slobode na kojima se zasnivao proces integracija u Evropi: kretanja robe, usluga, kapitala i radne snage. Uspostavljanje Zajedničkog regionalnog tržišta na Zapadnom Balkanu podrazumeva stvaranje regionalnog tržišta zasnovanog na ideji o približavanju regiona Zapadnog Balkana jedinstvenom tržištu Evropske unije kroz dopunjavanje postojećih regionalnih inicijativa. Inicijativa za uspostavljanje regionalnog tržišta predstavljala je novi impuls u odnosima u regionu i suštinski aspekt regionalne saradnje.²⁴ Prema italijanskom šefu diplomatije, Anđelinu Alfano, Samit u Trstu koji je održan 2017. godine označio je prekretnicu Berlinskog procesa zbog identifikovanja konkretnih projekata u infrastrukturi i trgovini kojim se daje doprinos unapređenju regionalnih ekonomskih odnosa.²⁵ Lideri Zapadnog Balkana su na samitu u Sofiji 2020. godine podržali uspostavljanje ovakvog oblika regionalne ekonomske integracije i usvojili Akcioni plan za Zajedničko regionalno tržište u periodu 2021–2024. godine. Ovaj plan podrazumeva sprovođenje različitih aktivnosti u četiri ključne oblasti: regionalnom trgovinskom prostoru, regionalnom investicionom prostoru, regionalnom digitalnom prostoru i regionalnom industrijskom i investicionom prostoru.²⁶ Zajedničko regionalno tržište na Zapadnom Balkanu treba da olakša poslovanje kompanija koje učestvuju na njemu, predstavi region kao jedinstvenu destinaciju atraktivnu za nova ulaganja, smanji barijere i ubrza razmenu unutar regiona i regiona sa EU formiranjem tzv. Zelenih koridora. Takođe, Akcioni plan treba da pomogne privatnom sektoru na

²³ Matteo Bonomi and Zoran Nechev, "Regional and EU Integration of the Western Balkans: Beyond a Two-Track Approach", *IAI Commentaries*, Vol. 22, No. 42, 2022, pp. 1–5.

²⁴ *Pregovori o pregovorima – Bilten o procesu pregovora o pristupanju Srbije Evropskoj uniji*, Beogradska otvorena škola (BOŠ), Beograd, 2017, str. 5.

²⁵ „Samit u Trstu prekretnica za zemlje Zapadnog Balkana”, *Danas*, 8. jul 2017.

²⁶ „Zajedničko regionalno tržište”, *Regional Cooperation Council*, 2020.

Zapadnom Balkanu kako bi bolje iskoristio ekonomiju obima na tržištu od 18.000.000 stanovnika i omogućio dugoročan model domaćeg rasta.²⁷

Osnivanje Kancelarije za saradnju mladih (RYCO, po ugledu na zajedničku kancelariju mladih Francuske i Nemačke) jedno je od ranijih dostignuća Berlinskog procesa koje doprinosi mobilnosti, pomirenju, saradnji i aktivizmu mladih u regionu Zapadnog Balkana. Pored ovoga, zahvaljujući Berlinskom procesu osnovan je i Fond za Zapadni Balkan, Transportna zajednica, potpisana je Deklaracija o Zelenoj agendi za Zapadni Balkan i dogovorena primena Sporazuma o ukidanju rominga u javnim mobilnim komunikacionim mrežama u regionu Zapadnog Balkana sa perspektivom ukidanja rominga između regiona i EU.²⁸

U okolnostima praćenim potrebom za oživljavanjem Berlinskog procesa u izmenjenom geopolitičkom kontekstu i rastom skepse prema proširenju u prestonicama Unije, na inicijativu nemačkog kancelara Olafa Šolca je u Berlinu 2022. godine održan sastanak članica ove inicijative. Kao rezultat višenedeljnih pregovora, na ovom skupu su lideri Zapadnog Balkana potpisali sporazume o međusobnom priznavanju fakultetskih diploma i licenci za lekare, stomatologe i arhitekte. Uz ove sporazume, potpisan je i sporazum o putovanju sa ličnim kartama koji je olakšao mobilnost građana na Zapadnom Balkanu. S obzirom na to da je rat u Ukrajini izazvao velike posledice na energetska bezbednost Evropske unije, ali i Zapadnog Balkana, predsednica Evropske komisije Ursula fon der Lajen je na berlinskom samitu najavila paket podrške privredi, energetici i energetski ugroženim domaćinstvima u vrednosti od 500.000.000 evra, i isto toliko sredstava projektima na Zapadnom Balkanu u oblasti zelene energije.²⁹ Time se nastavlja višegodišnja podrška Evropske unije kako bi Zapadni Balkan diversifikovao izvore energetskog snabdevanja, brže postigao rezultate u energetske tranziciji i dekarbonizaciji i dalje sproveo neophodne reforme.

Berlinski proces nije kreirao „efekat prelivanja“ (*spillover effect*) dostignuća na veću političku saradnju i proces pomirenja na Zapadnom Balkanu. Pored ostvarenog napretka u olakšanoj mobilnosti, telekomunikacijama, većoj finansijskoj podršci infrastrukturnim projektima i investicijama, njegovi ukupni dometi ipak ostaju upitni.

²⁷ “Multi-annual Action Plan for a Regional Economic Area in the Western Balkans – MAP”, *Regional Cooperation Council*, 2017.

²⁸ *Pregovori o pregovorima – Bilten o procesu pregovora o pristupanju Srbije Evropskoj uniji*, nav. delo, str. 5.

²⁹ “Statement by President von der Leyen at the Berlin Process Summit for the Western Balkans”, Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_22_6527 Accessed: June 26th, 2023.

Bečki institut za međunarodne ekonomske studije (*WiiW*) u svojoj studiji navodi da inicijativa nije ostvarila napredak u postizanju najvažnijih rezultata: sprovođenje četiri originalna ekonomska cilja, odnosno formiranje Zajedničkog regionalnog tržišta, niti je doprineo rešavanju otvorenih bilateralnih pitanja.³⁰ Zapravo, samo je Samit u Beču 2015. godine rezultirao konkretnim sporazumima o granici Crne Gore i Bosne i Hercegovine, kao i „razgraničenju” Crne Gore i Kosova*. Proces normalizacije odnosa Beograda i Prištine ne odvija se unutar ove inicijative, dok su sporovi Severne Makedonije i Grčke, kao i Grčke i Albanije rešavani bilateralno. Berlinski proces nije pokazao uspeh ni u rešavanju novootvorenog pitanja između Bugarske i Severne Makedonije koje je dodatno narušilo dobrosusedske odnose u širem regionu opstruisanjem procesa pridruživanja EU.³¹

Berlinski proces nije omogućio produbljivanje ekonomske integracije na Zapadnom Balkanu započete 2006. godine potpisivanjem CEFTA sporazuma o slobodnoj trgovini, već je više usmeren na pružanje podrške akterima u sektorskom povezivanju i unapređenju infrastrukture podrškom međunarodnih i evropskih finansijskih institucija. Iako je cilj Berlinskog procesa formiranja Zajedničkog regionalnog tržišta, to ne znači da se radi o sledećoj fazi ekonomske integracije regiona koja treba krajnje da dovede do stvaranja jedinstvenog carinskog prostora i ekonomske unije, nalik na proces ekonomske integracije u zapadnoj Evropi u drugoj polovini 20. veka. Takođe, primetno odsustvo snažnog opredeljenja regiona Zapadnog Balkana da nastavi sa produbljivanjem regionalne ekonomske integracije je veliki nedostatak ove inicijative, posebno zbog različitih ekonomskih i spoljnopolitičkih interesa, ali i bezbednosnog konteksta.³²

OTVORENI BALKAN – EKONOMSKI I POLITIČKI ASPEKTI SPORAZUMA

Lideri Republike Albanije, Republike Severne Makedonije i Republike Srbije, suočeni sa zastojem u procesu pristupanja Evropskoj uniji, pokrenuli su inicijativu pod imenom *Mini-šengen*, sa strateškim ciljem da između država učesnica ove inicijative uspostave slobodu kretanja ljudi, roba, usluga i kapitala.

³⁰ „Analiza Bečkog instituta: Berlinski proces treba unaprediti”, *Danas*, 24. januar 2023.

³¹ Marika Djolai, “The Berlin Process Multiverse – Ideas for a More Successful Deliver”, *Southeast Europe in Focus*, No. 4, 2022, p. 6.

³² Sanja Jelisavac-Trošić and Mitko Arnaudov, “What are the realistic capabilities of the Berlin Process and the Open Balkans initiative?”, *The Review of International Affairs*, Vol. 74, No. 1187, 2023, p. 70.

Shodno tome, potpisani su sledeći sporazumi: *Memorandum o razumevanju o saradnji na olakšicama u uvozu, izvozu i kretanju robe na Zapadnom Balkanu*; *Memorandum o razumevanju u vezi sa slobodnim pristupom tržištu rada na Zapadnom Balkanu*; *Sporazum o saradnji u zaštiti od katastrofa na Zapadnom Balkanu*; *Sporazum o uslovima za slobodan pristup tržištu rada na Zapadnom Balkanu*; *Sporazum o povezivanju šema elektronske identifikacije građana Zapadnog Balkana*; *Sporazum o saradnji u veterinarskoj, fitosanitarnoj i oblasti bezbednosti hrane i hrane za životinje na Zapadnom Balkanu*; *Sporazum o međusobnom priznavanju sertifikata ovlašćenih privrednih subjekata za bezbednost i bezbednost (AEOS) između Albanije i Severne Makedonije*; *Sporazum o međusobnom priznavanju sertifikata ovlašćenih privrednih subjekata za bezbednost i bezbednost (AEOS) između Albanije i Srbije*; *Sporazum o saradnji akreditacionih tela*; *Sporazum o međusobnom priznanju akademskih kvalifikacija*; *Sporazum o razumevanju o saradnji u oblasti turizma na Zapadnom Balkanu*; *Sporazum o razumevanju o kulturnoj saradnji na Zapadnom Balkanu*; *Sporazum o razumevanju o saradnji poreskih administracija na Zapadnom Balkanu*; *Sporazum o mehanizmima za obezbeđivanje nesmetanog snabdevanja osnovnim životnim namirnicama u Otvorenom Balkanu*; *Operativni plan u oblasti civilne zaštite između Severne Makedonije, Albanije i Srbije*; *Sporazum o razumevanju o saradnji u oblasti kinematografije i audio-vizuelnih aktivnosti*; kao i *Sporazum o saradnji u oblasti energetike između Albanije i Srbije*. Navedene sporazume su zaključile sve tri članice ove regionalne inicijative. Pored njih, postoje i značajni sporazumi (memorandumi) o saradnji i sporazumi koje su zaključile po dve članice inicijative. Čini se da se sporazum koji najviše doprinosi ispunjenju određenog cilja o uspostavljanju jedinstvenog tržišta odnosi na uslove za slobodan pristup tržištu rada u stranama ugovornicama.

S druge strane, zagovornici ove inicijative smatraju da su lideri nekih od regionalnih ekonomija konačno postali svesni da je proces proširenja Evropske unije suštinski zaustavljen i da je potrebno njihovo proaktivno delovanje i uspostavljanje „lokalnog vlasništva” nad procesom regionalne integracije da bi bilo kakvi značajniji ciljevi bili ostvareni.³³ Ipak, iako je „Otvoreni Balkan” promovisan kao projekat koji teži dubljoj ekonomskoj i političkoj saradnji u regionu opterećenom sukobima, utemeljen na principima na kojima počiva Evropska unija, ova regionalna inicijativa još uvek nije jedinstveno tržište, jer ne ispunjava kriterijume koje bi ovakav oblik ekonomske integracije trebalo da zadovolji imajući u vidu to da je neophodno da tri države koje su osnivači postignu dogovor o uspostavljanju carinske unije kao prethodnog nivoa ekonomske integracije.

³³ Benjamin Haddad and Damir Marusic, “The Balkans Don’t Believe the EU Anymore”, *Foreign Policy*, August 25th, 2021. Available at: <https://foreignpolicy.com/2021/08/25/balkans-dont-believe-eu-anymore-albania-macedonia-rama-vucic/> Accessed: June 25th, 2023.

Naravno, postoje i nepotpuni oblici regionalne ekonomske integracije čije je realne pozitivne i negativne efekte po članice moguće analizirati tek kada dođe do potpune primene sporazuma na kojima je zasnovana, što sa Otvorenim Balkanom još uvek nije slučaj. Brojnim nedoumicama u vezi sa ovom regionalnom inicijativom svakako doprinose i tumačenja o različitim pristupima koje prema njoj imaju značajni spoljni akteri, SAD i Evropska unija (pre svega Nemačka), pri čemu američki predstavnici sa odobravanjem gledaju na ovaj projekat, dok su zvaničnici Nemačke skeptični prema njegovim ciljevima i dosadašnjim rezultatima.³⁴ U svakom slučaju, mali broj i ograničen domašaj do sada zaključenih sporazuma u okviru ove inicijative ne upućuje na opravdanost razloga za dodatne napetosti koje su ovim povodom nastale u regionu, ali i među spoljnim zainteresovanim akterima.

Ipak, određeni pokazatelji, kao što su smanjenje vremena za obavljanje uvoznih i izvoznih procedura u nekim slučajevima za prehrambene proizvode među stranama ugovornicama za 50%, smanjenje taksu i različitih naknada za 30–80% (prema istraživanju Američke privredne komore), uspostavljanje zelenog koridora OB za transport prehrambenih proizvoda, smanjenje čekanja na graničnim prelazima zbog postojanja namenskih OB voznih traka, govore u prilog regionalne inicijative „Otvoreni Balkan”, ali ostaje pitanje može li se uočeno unapređenje trgovinskih odnosa jednoznačno povezati sa efektima zaključenih sporazuma u okviru konkretno ovog oblika regionalne saradnje. Imajući navedeno u vidu, čini se da ovakva inicijativa predstavlja produkt tzv. *diplomacije predsednika* Republike Srbije, Republike Albanije i Republike Severne Makedonije i da će u zavisnosti od njihove političke volje za dubljim integrisanjem tri države zavisiti napredak u primeni inicijative „Otvoreni Balkan”. Ipak, ova inicijativa ima veći potencijal da doprinese dubljoj ekonomskoj integraciji i višem stepenu političkih bilateralnih i multilateralnih odnosa između Republike Srbije, Republike Albanije i Republike Severne Makedonije usled regionalnog vlasništva nad ovom inicijativom i bržeg ispunjavanja preuzetih obaveza u odnosu na Berlinski proces.

ZAKLJUČAK

Savremene regionalne ekonomske integracije na Zapadnom Balkanu odvijaju se u saglasnosti sa konceptom novog regionalizma kao integracije u više dimenzija nasuprot tradicionalnom modelu u kojem je naglasak bio na trgo-

³⁴ M. Bonomi and Z. Nechev, *Regional and EU Integration of the Western Balkans: Beyond a Two-Track Approach*, op. cit., pp. 1–5.

vinskoj saradnji. Ipak, postoje ekonomski i politički motivi država regiona i spoljnih aktera za produbljanjem regionalne integracije Zapadnog Balkana. Naime, kada je reč o ekonomskim dobitima integracija, ističe se veće tržište koje bi doprinelo ekonomiji obima i povećanim stranim investicijama. Zapravo, u kontekstu Zapadnog Balkana, članstvo u regionalnim ekonomskim integracijama korisno je za manje razvijene ekonomije i njihova ograničena tržišta zbog povećanja konkurencije među državama sa sličnim nivoom razvoja i rasta pregovaračke moći. Imajući to u vidu, CEFTA je imala ključan pozitivan uticaj na ekonomije u regionu. Pomenute prednosti ne znače, međutim, da bi svi segmenti društva imali podjednaku dobit od procesa integracija. Po pravilu se očekuje da bi prednost pre svega mogla da ostvare izvozno orijentisana preduzeća i multinacionalne korporacije.

Zapadni Balkan je preko CEFTA aranžmana postao zona slobodne trgovine, ali time nisu sasvim iskorišćeni integracioni potencijali ovog regiona. Berlinski proces je trebalo da predstavlja određeni napredak u tom pravcu, ali je do 2022. godine bio u određenom zastoju. Može se postaviti i pitanje da li je zapravo inicijativa „Otvoreni Balkan” dala određeni zamajac Berlinskom procesu. Jedan od najvećih problema u vezi sa inicijativom „Otvoreni Balkan” je nedostatak transparentnosti, koji se odslikava na nekoliko različitih nivoa. Najpre, nije na jednom mestu moguće pratiti sva dokumenta koja su usvojena u okviru ove inicijative. Zatim, nije sasvim jasno ni da li su sve tri države prihvatile ova dokumenta, a ponekad nije lako ni zaključiti kakva je njihova pravna priroda. Na kraju, nema ni objavljene mape puta, odnosno unapred predviđenih koraka koje će inicijativa preduzeti. Čini nam se da je drugi problem u vezi sa inicijativom Otvoreni Balkan nedostatak institucionalizacije. Cela inicijativa liči na određeni vid međuvladinog načina upravljanja posredstvom koga se odluke donose na najvišem nivou bez bilo kakvih institucija koje povećavaju pravnu sigurnost i moguće trajanje regionalne saradnje. Ipak, u ovom trenutku nije lako utvrditi uzročno-posledičnu vezu između određenih ekonomskih pokazatelja i primene sporazuma u okviru inicijative Otvoreni Balkan, naročito imajući u vidu da su oni skoro stupili na snagu.

Naposletku, iako su trgovinski odnosi između država na Zapadnom Balkanu obeleženi asimetričnim ekonomskim dobitcima, pitanje relativne dobiti država učesnica inicijative „Berlinski proces” i „Otvoreni Balkan” može se postaviti kao ključno političko pitanje. Ipak, autori zaključuju da su ove inicijative kreirane sa ciljem uvećanja međusobnog nivoa prosperiteta, a ne uvećanja prosperiteta jedne strane na štetu druge. Regionalna saradnja na Zapadnom Balkanu determinisana je spoljnim uticajima, ali ti uticaji nikada nisu bili sasvim međusobno usaglašeni. To verovatno i danas u određenoj meri važi za slučaj „Otvorenog Balkana”. Pri tome treba imati u vidu da je savremena regionalna saradnja na Zapadnom Balkanu bila pod velikim uticajem Evropske unije, ali, pak, ostaje otvoreno pitanje da li će to važiti i u perspektivi. Međutim, autori zaključuju da „Otvoreni Balkan” ima veći

potencijal za produblјivanje strateškog partnerstva i političkog dijaloga između vlada Republike Srbije, Republike Albanije i Republike Severne Makedonije. Imajući u vidu političku volju i izjave zvaničnika pomenutih država, inicijativa „Otvoreni Balkan” predstavlja potencijalni *modus vivendi* za prevazilaženje i rešavanje međuetničkih sporova, političkih razmirica u vezi sa nasilnom političkom prošlošću, etničkim sukobima, identitetskim pitanjima, nerešenim teritorijalnim sporovima, kao i pitanjima političkog i pravnog položaja nacionalnih manjina. Stoga, čini se da inicijativa „Otvoreni Balkan” ima tzv. *spillover* efekat jer pruža mogućnosti da se posredstvom memoranduma o razumevanju i međunarodnih sporazuma koji imaju pravnoobavezujuću snagu unaprede bilateralni politički odnosi i dijalog između država učesnica ove inicijative. Uprkos tome, čini se da *Berlinski proces* ima tzv. *spillback* efekat jer, i pored ograničenih rezultata (regionalni sporazum o romingu, olakšanje graničnih procedura za trgovinu robama, usvajanje dodatnog protokola o trgovini uslugama u okviru CEFTA, primena programa regionalne investicione reforme i pratećih akcionih planova), implementacija ove inicijative naišla je na slične prepreke sa kojima su se suočavale i ranije regionalne inicijative, tj. na nedostatak političke volje za njegovim sprovođenjem i česte bilateralne sporove između država u regionu.

BIBLIOGRAFIJA

- [1] „Analiza Bečkog instituta: Berlinski proces treba unaprediti”, *Danas*, 24. januar 2023.
- [2] Antevski, Miroslav, „Efekti regionalne ekonomske integracije u Evropi tipa sever-sever i sever-jug”, *Ekonomski anali*, Vol. 52, br. 174, 2007, str. 168–185.
- [3] Tanja Börzel et al. (eds.), „Roads to Regionalism: Genesis, Design, and Effects of Regional Organizations”, Routledge, 2016.
- [4] Bonomi, Matteo, and Zoran Nechev, „Regional and EU Integration of the Western Balkans: Beyond a Two-Track Approach”, *IAI Commentaries*, Vol. 22, No. 42, 2022, pp. 1–5.
- [5] Brada, J. C., and J. Mendez, „Political and Economic Factors in Regional Economic Integration”, *Kyklos*, Vol. 46, No. 2, 1993, pp. 183–201.
- [6] Christina Griessler, „The Berlin Process. Bringing the Western Balkan Region Closer to the European Union”, *Südosteuropa*, Vol. 68, No. 1, 2020, pp. 1–24.
- [7] Delevic, Milica, „Regional cooperation in the Western Balkans”, *Chaillot paper No. 104*, Institute for Security Studies, July 2007.
- [8] Djolai, Marika, „The Berlin Process Multiverse – Ideas for a More Successful Deliver”, *Southeast Europe in Focus*, No. 4, 2022, pp. 1–10.

- [9] Dragutinović-Mitrović, Radmila and Predrag Bjelić, "Trade regimes and bilateral trade in the EU enlargement process: Focus on the Western Balkans", *Acta Oeconomica*, Vol. 65, No. 2, 2015, pp. 249–270.
- [10] Đukanović, Dragan i Marko Dašić, „Modelovanje regionalne saradnje na Balkanu nakon 1999. godine: evropska iskustva i njihova primena”, *Međunarodni problemi*, Vol. 73, br. 4, 2021, str. 617–636.
- [11] Felbermayr, Gabriel, Jasmin Gröschl and Thomas Steinwachs, "The trade effects of border controls: Evidence from the European Schengen Agreement", *JCMS: Journal of Common Market Studies*, Vol. 56, No. 2, 2018, pp. 335–351.
- [12] Griessler, Christina, "The Berlin Process. Bringing the Western Balkan Region Closer to the European Union", *Südosteuropa*, Vol. 68, No. 1, 2020, pp. 1–24.
- [13] Haddad, Benjamin and Damir Marusic, "The Balkans Don't Believe the EU Anymore", *Foreign Policy*, August 25th, 2021. Available at: <https://foreignpolicy.com/2021/08/25/balkans-dont-believe-eu-anymore-albania-macedonia-ramavucic/> Accessed: June 25th, 2023.
- [14] Jelisavac-Trošić, Sanja, and Mitko Arnaudov, "What are the realistic capabilities of the Berlin process and the Open Balkans initiative?", *The Review of International Affairs*, Vol. 74, No. 1187, 2023, pp. 59–85.
- [15] Kajánek, Tomáš, "The power of small EU member states after Brexit: how powerful is the Visegrad Group?", *Journal of Liberty and International Affairs*, Vol. 8, No. 1, 2022, pp. 170–191.
- [16] Korauš, Antonín, Michal Mazák and Ján Dobrovič, "Quantitative analysis of the competitiveness of Benelux countries", *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, Vol. 5, No. 4, 2018, pp. 1069–1083.
- [17] Milošević, Aleksandar, „Nedovršena tranzicija na periferiji Evrope: regionalne ekonomske integracije na Zapadnom Balkanu”, u B. Vranić, N. Anđelković (ur.), *Društvena pravda u postkomunističkim društvima*, Udruženje za političke nauke Srbije i Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka, 2022, str. 167–184.
- [18] Mišćević, Tanja, „Savremeni odnosi Srbije i Evropske unije”, u: Jelica Minić (ur.), *Izazovi spoljne politike Srbije*, Fredrich Ebert Stiftung i Evropski pokret Srbija, 2015, str. 15–20.
- [19] Minić, Jelica, „Regionalni mehanizmi u procesu proširenja EU na Zapadni Balkan”, u: Jelica Minić (ur.), *Spoljnopolitičke sveske*, Evropski pokret u Srbiji i Forum za međunarodne odnose, 2019, str. 1–27.
- [20] "Multi-annual Action Plan for a Regional Economic Area in the Western Balkans – MAP", Regional Cooperation Council, 2017.
- [21] Musiał, Kazimierz and Zane Šime, "How to build the legitimacy of regional integration on rational foundations: a case of epistemic communities in the Baltic Sea area", *Journal of Baltic Studies*, Vol. 52 No. 4, 2021, pp. 483–501.
- [22] Petreski, Marjan, "Has CEFTA Increased Members' Mutual Trade? Evidence with an Enlarged Set of Plausibly Exogenous Instruments", *Czech Journal of Economics and Finance*, Vol. 68, No. 3, 2018, pp. 294–317.

- [23] *Pregovori o pregovorima – Bilten o procesu pregovora o pristupanju Srbije Evropskoj uniji*, Beogradska otvorena škola (BOŠ), Beograd, 2017.
- [24] Ravenhill, J., "Regional Trade Agreements", in: John Ravenhill (ed.), *Global Political Economy*, Oxford University Press, Oxford, 2020.
- [25] „Samit u Trstu prekretnica za zemlje Zapadnog Balkana”, *Danas*, 8. jul 2017.
- [26] Söderbaum, Fredrik, "Early, Old, New and Comparative Regionalism: The Scholarly Development of the Field", *KFG Working Paper*, Series No. 64, 2015, pp. 1–28.
- [27] Stie, Anne Elizabeth and Jarle Trondal, "Introducing the study of Nordic cooperation", *Politics and Governance*, Vol. 8, No. 4, 2020, pp. 332–341.
- [28] Šekarić, Nevena, „Zapadni Balkan: između konflikta i stabilnosti”, u: Nevena Šekarić i Vladimir Trapara (urs.), *Regionalna bezbednost: pristupi, elementi, dinamika*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2021, str. 133–159.
- [29] Weiss, Stefani, *Pushing on a string? An evaluation of regional economic cooperation in the Western Balkans*, Bertelsmann Stiftung and The Vienna Institute for International Economic Studies, Brussels and Wien, 2020.
- [30] „Zajedničko regionalno tržište”, Regional Cooperation Council, 2020.

Petar Ranković
Petar Milutinović

CONTRIBUTIONS AND SCOPE OF REGIONAL
ECONOMIC INITIATIVES IN THE IMPROVEMENT
OF POLITICAL RELATIONS BETWEEN
THE WESTERN BALKANS' STATES

Abstract

The limited progress of the Western Balkans' states in the process of European integration and the discontent with the slow process of internal reforms opened up space for new initiatives and encouraged new forms of regional economic cooperation, such as the formation of the Common Regional Market (within the Berlin Process) and the "Open Balkan" initiative. The main research question is to what extent these regional economic initiatives have created new circumstances under which greater economic interdependence and increased foreign intraregional trade exchange could lead to the stronger political cooperation and improvement of political relations between the Western Balkans' countries participating in these initiatives. Using the methods of structural analysis, document content analysis, discourse analysis as well as the case study method, the authors conclude that the "Open Balkans" initiative has a greater potential

to contribute to deeper economic integration and a higher degree of political bilateral relations between the Republic of Serbia, the Republic of Albania and the Republic of North Macedonia due to its regional ownership and faster fulfillment of assumed obligations in relation to the Berlin Process.

Keywords:

new regionalism, regional economic initiatives, Common Regional Market, Berlin Process, Open Balkan, Western Balkans, European Union.